

De ouderdom van het kasteel in Gouda

Adriana G. Bontenbal

Het verdwenen kasteel in Gouda houdt al heel lang de aandacht bezig van de Gouwenaars, zodat er in de loop van de tijd al heel wat 'kasteelgeschiedenissen' zijn geschreven.¹ Dankzij herstelwerkzaamheden en archeologisch onderzoek zijn sinds de negentiende eeuw redelijk veel delen van het fundament teruggevonden, die een indruk geven van de omtrek van het kasteel. Op basis van deze informatie kon bijvoorbeeld de ligging van de twee ronde (achtkantige) torens, namelijk de chartertoren en de kapel, ten noorden van de grote torens aan de IJssel, duidelijk getraceerd worden. Maar alles welbeschouwd verschilt de beschrijving van de architectuur, van het bouwplan en van het bouwjaar van het kasteel nogal.

De rekeningen van de graven van Holland en van Blois geven niettemin een zeer reële kijk op de architectuur, de restauraties en de indeling van het kasteelcomplex, omdat bij wijze van spreken in de boekhouding iedere spijker wordt verantwoord. Hoewel deze rekeningen door verschillende auteurs als uitgangspunt gebruikt zijn, is het nog steeds moeilijk om een goed beeld te verkrijgen.²

Het jaar 1361 als het bouwjaar van het kasteel

Als eerste is het van belang om uitgebreid stil te staan bij het jaar 1361, dat in de jaren negentig van de vorige eeuw door heel wat auteurs beschouwd werd als het bouwjaar van het kasteel. De verschillende opvattingen betroffen al het bouwjaar van het kasteel en de verdere ontwikkeling van het complex.

Juist de vermelding van de reeds aanwezige torens aan de IJssel wekte als eerste mijn nieuwsgierigheid op. Teksthistorisch gezien moesten in 1361 die twee torens al langer aan de IJssel gestaan hebben, want uit de bouwrekeningen van het kasteel komt tot uitdrukking dat vanaf november 1361 één vierkante toren, een zogenaamde donjon, en de toren aan de Haven gerestaureerd worden. In de rekening van november 1361 tot november 1362 verantwoordde de rentmeester de kosten van de aanleg van de infrastructuur op het terrein en van de verbouwing. Eerst begon men de gracht te graven om het terrein, dat Jan van Blois geërfd had. Dan volgen de verbouwwerkzaamheden aan de grote toren en de kleine toren aan de Haven.³

De toren aan de IJssel werd van binnen scharlakenrood geverfd, kozijnen werden uitgehakt en bijna overal werden vloeren gelegd.⁴ Zo zijn er tientallen voorbeelden van restauratiewerkzaamheden, die zeker niet op nieuwbouw duiden. De twee torens stonden toen feitelijk al in 1361 aan de IJssel en aan de Haven. De restauratie van de Haventoren annex gevangentorens begon eveneens tijdens het boekjaar 1361-1362.

Zoals gezegd houden de hedendaagse auteurs bijna allen steevast het bouwjaar 1361 aan, gebaseerd op de vermelding van de rentmeester Gijsbrecht Stomme in het jaar 1361, namelijk dat jonker Jan van Blois de beschikking kreeg bij de stad Gouda over de grote toren aan de IJssel, met de muur, die vanuit die toren naar de Haven liep, 'voirt soe es te weten dat mijn joncker binnen dese jare vercreech an die stede van der Goude den groten toorn staende op die IJssel mitter muren voortgaende

¹ Ignatius Walvis komt nog ter sprake, C. J. de Lange van Wijngaerden, *Beschrijving der stad van der Goude*, bewerkt door J.N. Scheltema (Amsterdam-Gouda 1813-1878), G. G. Calkoen, *De graven van Blois als Hollandse leenmannen in hun betrekkingen hier te lande en in hun goed* (Utrecht 1911) deel II, ¹ K. M. Buiskool, "Het kasteel van Gouda", in: Habermehl et al. (eds), *In de stad van die Goude*. (Delft 1992) 26-44, H.J.Sprokholt, C. Akkerman en M.Dasselaar, *Het kasteel van Gouda* (Gouda 1993).

² A.A.M Schmidt-Ernsthausen, naar het handschrift van C.J.de Lange van Wijngaerden, *Geschiedenis der heeren en beschrijving van der stad Gouda*, bewerkt door A.A.M Schmidt- Ernsthausen. K.M. Buiskool, "Het kasteel van Gouda", 26-44.

³ Blois invnr 90 boekjaar 12 november 1361-12 november 1362. f 29v item coste die grave te graven daer mijn jonckers erfenesse mede behent (omheind) is ter Goude.

Blois idem f30 dit heeft die cleyne toren ghecost ter Goude op die Ysel aen die Haven 8 raemstilen gecoft casinen tot veynsteren en doren, de laagste etage van de kelder zijn 6 balken nodig, de tweede verdieping 8 balken en op dezelfde verdieping 2 platen op een doorlopende muur met ankers verstedigd, de derde verdieping 8 balken en nog 2 platen voor de doorlopende muur met ankers verbonden, gebinten boven de ramen boven de schietgaten gemaakt, 1 balk van 32 voet tot platen van de forieringhe van de toren, 4 corbelen voor de bovenste etage

xxx v 100 sparren gekocht door de kerkmrs van Gouda die op de laagste verdieping van de gevangenis werden gelegd, daarop werd nog een zolder gemaakt, er werden 3 grote ramen boven in de toren gemaakt, wagenschot voor deuren en ramen die ontbraken, en nog 300 wagenscots om de toren mee te betimmeren, + 325 wagenscots voor clamborden voor deuren en ramen tot lateien aan den toorn, in totaal werden 2 deuren in de muren gemaakt en 1 deur boven in de toren

⁴ A. A. M Schmidt-Ernsthausen, *Archief van de graven van Blois* ('s- Gravenhage 1982) invnr 87 over het jaar 12-11-11361-12-11-1362, f16v, "Dits noch wtgheven van coste die die grote torn ter Goude ghecost heeft binnen te grenen(roodverven) bi partielen hierna bescreven"

tot an die havene om sinen wille daermede te doen soe dat die rentmeester (Gijsbrecht Stomme)¹ uut bevelen mijns jonckeren ende sijns raets alrehande huse ende erve die daer omtrent ghelegen waren ghecoft heeft om op die voirs stede wat te tymmeren daer hi in wesen mochte als hi ter goude quame'.²

Schmidt-Ernsthausen heeft deze opdracht van de graaf aan de rentmeester geïnterpreteerd als volgt: de stad Gouda heeft Jan van Blois de beschikking gegeven om een onderkomen langs de IJssel te mogen bouwen. Deze interpretatie is door de meeste auteurs overgenomen met verschillende interpretaties van de tekst.

Buiskool ging in 1992 stellig ervan uit, dat er geen bewijs was dat vóór 1361 een kasteel in Gouda stond en verwijst naar de uitspraak van de rentmeester. Hij interpreteert de vermelding van de rentmeester als een aankoop van zowel het terrein als de muur en de toren.³

In 1993 nemen Sprokholt, Akkerman en Dasselaar de uitspraak van de rentmeester over als het begin van de bouw in 1361 van het kasteel op het terrein achter het door graaf Jan van Blois gekochte land langs de IJssel met stadsmuur, een stadspoort en de muurtorens, waarvoor hofsteden werden afgebroken ten behoeve van de opbouw van het kasteel. Deze drie auteurs traceerden drie bouwfasen vanaf de jaren 1361, 1368 en 1380.

Een andere historicus Verkaik verkiest in 1998 een ander gezichtspunt en gaat er vanuit dat vóór de bouw in 1361 daar nog een kasteel zal hebben gestaan en verdiept zich in de omstandigheden van Jan van Renesse, getrouwd met Sophie van der Goude, en heer van Gouda. Tien jaar na de aanstelling van Nicolaas van Kats als burggraaf van Gouda en de toekenning van de stadsrechten in 1272 beleent graaf Floris V Jan van Renesse in 1282 ten gunste van de binnen de vrijheid wonende burgers van Gouda in recht leen het tolvrijdom in het gehele graafschap voor eigen goederen; dit is min of meer een verruiming van de tolvrijstelling in 1272.⁴ Jan van Renesse, een halfbroer van Dirk van Brederode werd omschreven als 'een zeer eerbare ridder'.⁵ Dit neemt niet weg dat hij vóór de moord op Floris V waarschijnlijk wel op de hoogte geweest is van het complot tegen Floris V. Desondanks verkeerde Van Renesse na de dood van graaf Floris in de hofkringen rondom zijn opvolger zijn zoon graaf Jan I.⁶ Obreen veronderstelt dat Van Renesse door zijn familiebanden met de de Brederode's in bescherming is genomen en daardoor niet strafrechtelijk vervolgd werd.⁷

¹ De rentmeester vermeldt zichzelf in de derde persoon

² A. A. M Schmidt-Ernsthausen, *Archief van de graven van Blois* ('s- Gravenhage 1982) en Streekarchief Midden-Holland, SAMH collectie Varia 757 f47. Streekarchief Hollands Midden wordt in het vervolg aangeduid als SAMH Gouda. ² A. A. M Schmidt-Ernsthausen, *Archief van de graven van Blois* ('s- Gravenhage 1982) en Streekarchief Midden-Holland, SAMH collectie Varia 757 f47. Streekarchief Hollands Midden wordt in het vervolg aangeduid als SAMH Gouda. Het vroegmiddelnederlandswoordenboek lemma vercrighen> verwerven, winnen en krijgen, met betrekking tot stoffelijke zaken> verwerven. Ane, an die stad Goude> duidt op een lokale betrekking.

⁴ J.G. Kruisheer, *Oorkondeboek van Holland en Zeeland opt 1299*, deel IV nr. 2052, 1282 aug 15 en nr 2053. Floris V beleent Jan, zoon van Jan van Renesse en echtgenoot van Sofia van der Gouwe ten gunste van de binnen de stadsvrijheid wonende burgers van Gouda tolvrijdom in het gehele graafschap voor eigen goederen, mits niet vervoerd op schepen die zelf tolplichtig zijn>> omme de trouwe dienst die ons dicke ghedaen heeft heer Jan van Renesse ende die sine Johannes sinen soen die Sophien etc

2053. Deze oorkonde nr 2052 is opgesteld door een lid van de grafelijke kanselarij. De onderstaande tekst is gebaseerd op C welk handschrift iets nauwkeuriger is dan B die ontleend zijn aan nr 1603; tekst: Florens Grave van Hollant maken cont allen degenen die desen brief sullen sien of horen lesen dat wij omme den trouwen dienst die ons dicke ghedaen heeft her Jan van Renisse ende die sine Johannes sinen soen die Sophien hevet die joncvrouwe van der Goude te wiuw verlenet hebben hem ende sinen ergnamen te rechten lene van ons ende van onsen nacomelingen dat alle ghene die porters siin te Goude, binnen der vriheit van der poert woenachtich siin moghen varen met haren eygheliken goede tol vri voer bi al onse tolln van al onsen lande, alsoe verre alsoe dat goet niet en leghet op scepes bodem dat tolbaer si.

Dat dat vaste ende ghestade si, soe hebbe wij dese letteren bezeghel met onsen zeghele. Dese brief wart ghescreven in den jaere ons heren MCC ende LXXXII in onser Vrouwe daghe te midden oeste.

⁵ D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en H.Sarfati (red.) 1299: *één graaf, drie graafschappen*, De vereniging van Holland, Zeeland en Henegouwen (Hilversum 2000) 19

⁶ J.W.Verkaik, De sloop van het oudste kasteel van Gouda: 1296 of 1304? In: *Tidinge van die Goude*, jaargang 16 nr. 1, januari 1998, 1-4, 1.

⁷ H. Obreen, De eerste dagen na de dood van Floris V in: *Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiednis en Oudheidkunde*, 5^e reeks 2^e deel (1915) 27-53.

Na de strijd in 1297 tegen de Westfriezen, die in opstand waren gekomen na de dood van Floris V, werd Van Renesse aangesteld als baljuw van Zuid-Holland, maar zijn Zeeuwse rivaal Wolfert van Borselen en naaste adviseur van de graaf maakte de positie van Jan van Renesse aan het hof onmogelijk. Van Borselen beschuldigde hem van medeplichtigheid bij de gevangenneming van Floris V. Van Renesse ontvluchtte Holland in 1297 en werd verbannen uit het graafschap, waarbij al zijn bezittingen verbeurd verklaard werden. Zijn bezit het kasteel in Moermond werd wel gesloopt, maar het kasteel in Gouda bleef staan, omdat het slot een grafelijk leen was.

Op 11 juli 1302 voerde Jan van Renesse de ruitery van het Vlaamse leger aan, dat verder bestond uit 8000 man stedelijke Vlaamse troepen, tegen het grootste Franse ridderleger in die tijd. Door toedoen van onder andere Jan van Renesse in de Gulden Sporenslag bij Kortrijk leed de Franse adel een smadelijke nederlaag. Heel Vlaanderen werd toen bevrijd van de Franse bezetting.¹

In 1304 nam het Vlaamse leger met als één van de bevelhebbers Jan van Renesse, samen met vele andere Hollandse en Zeeuwse ballingen de stad Zierikzee in, waarbij alle bezittingen van de heer van Putten werden geplunderd. De reden daarvan was dat Jan II graaf van Henegouwen in 1304 het bestuur van Holland en Zeeland in handen had gesteld van Nicolaas van Putten.² De Vlamingen onder graaf Guy van Vlaanderen zetten de strijd daarna voort vanuit Noord-Holland. De graaf van Vlaanderen stelde na verovering van enkele steden in Holland Claes van Kats aan als burggraaf in Gouda en zette daar gijzelaars onder andere uit Delft en Leiden vast. Een deel van het Vlaamse leger bewaakte de gegijzelden in een onversterkt stadje als Gouda, volgens Verkaik, en het Vlaamse leger trok verder op naar Utrecht. Na de verovering van Utrecht werd Jan van Renesse in die stad als stadsvoogd ofwel burggraaf aangesteld.³ Naderhand veranderde de kansen in de strijd voor Jan van Renesse als gevolg van de nederlaag van Guy van Vlaanderen en zijn gevangenneming bij Zierikzee, waardoor Van Renesse van de Vlamingen geen steun meer kon verwachten. Hij werd gedwongen om zich terug te trekken uit Utrecht, waarbij Jan van Renesse op zijn vlucht in 1304 met een aantal Hollandse ridders in de Lek verdronk.

Leidenars wier stad eveneens door de Vlamingen bezet was, maakten gebruik van de overwinning op de Vlamingen en bevrijdden eerst hun eigen stad en daarna verlostten zij de gijzelaars afkomstig uit de steden van Holland uit de gevangenis in Gouda.⁴ Verkaik veronderstelt dat de Leidenaren de ringmuur van het kasteel omver getrokken hebben en de voorburch in vlammen hebben doen opgaan.⁵

Mijn mening is dat in 1304 de Haventoren of de IJsseltoren diende als onderkomen voor de gijzelaars. De datum van de fysieke aanwezigheid van de torens zou dan al teruggaan tot 1304 waarna beide torens verder ongemoeid bleven.

Auteurs uit de zeventiende tot en met de negentiende eeuw

¹ Verkaik, 2

² Rijks geschiedkundige publicatiën, Holland bestuurd. E. van der Vlist, 1299-135, *De graven Jan II, Willem III en Willem IV. In: Teksten over het bestuur van het graafschap Holland in het tijdvlak van 1299-1567.* 3-8

³ C.J. de Lange van Wijngaerden, *De geschiedenis der Heeren en Beschrijving der stad van der Goude.* (Gouda 1714) 45 en 54, 137-144.

⁴ R. de Graaf, *Oorlog om Holland 1000-1375.* (Hilversum 1996) 168.

⁵ Verkaik, 4

Auteurs in de zeventiende tot en met de negentiende eeuw, Van Leeuwen, Walvis en De Lange van Wijngaerden¹, hadden een heel andere kijk op de ouderdom van het kasteel dan de schrijvers uit de jaren '90 van de twintigste eeuw. Deze schrijvers hebben nooit het jaar 1361 als begindatum van de bouw genoemd.

Walvis sloot zich bij de datering van de ouderdom van het kasteel aan bij de mening van de zeventiende-eeuwse historicus S. van Leeuwen, die de begindatum onomwonden vaststelde in het jaar 1330. Het kasteel zou in opdracht van Jan van Henegouwen, heer van Beaumont zijn gebouwd. Walvis is echter wel de enige schrijver die aangeeft dat het kasteel tijdens de grote stadsbrand in 1438 door het vuur verslonden werd, waarna het slot weer herbouwd werd. Hij verwijst dan weer heel duidelijk naar de aanwezigheid van de vier torens.

In een ongedateerd register, waarschijnlijk opgemaakt door de Goudse magistraat wordt verwezen naar het groot privilegienboek B waarin 'de eerste heer van Gouda Jan van Beieren (sic)², heer van Beaumont in 1306 met instemming van zijn broer Willem III de graaf van Holland in Gouda de tolleren heeft opgericht en het slot achter het kasteel verbouwd heeft'.³

Restauratie of nieuwbouw?

De beschrijving in het ongedateerde register van de Goudse magistraat lijkt mijns inziens de werkelijkheid het meest te benaderen.

afbeelding van Floris V zonder zijn vrouw Beatrix van Vlaanderen bij wie hij 6 zonen en 4 dochter had.

Al omstreeks de jaren 1267/8 nam Floris V steeds meer voorname Zeeuwse edelen in plaats van Hollandse edelen in zijn raad op, één van deze edelen was Nicolaas van Kats. Tot aan zijn dood in 1283 bleef Nicolaas van Kats de man op wie de graaf zeer regelmatig terugviel voor allerlei missies. In 1272 stelde graaf Floris V (1256-1296) heer Nicolaas van Kats, ridder, waarschijnlijk aan als kastelein in de vrijheid van Gouda groot 350 gaarden in de lengte gemeten vanaf de helft van de IJssel naar de

¹ S. van Leeuwen, *Batavia illustrata II* ('s-Gravenhage 1685) 1297, J. Walvis, *Beschrijving der stad Gouda*. (Gouda 1714)137-144, de Lange van Wijngaerden deel II,

² Het is duidelijk dat hier Jan van Henegouwen, de heer van Beaumont wordt bedoeld.

³ SAMH Gouda, Collectie Varia 1 daarin wordt verwezen naar het groot privilegeboek B f 109v-110, verder wordt verwezen naar Divisiechroniek van Holland Divis:22 cap:3

Broek toe en vanaf de helft van de IJssel 350 gaarden breed. Kruisheer beschrijft de schenking als een gift ten behoeve van de burgers van Gouda.¹ Een omschrijving die de werkelijkheid in zoverre benadert dat de graaf van Holland de burgers in zijn bescherming neemt, temeer daar in die periode in de wijde omgeving van Gouda heel wat bezittingen nog onder beheer viel van het bisdom Utrecht. Gewapende conflicten met de bisschoppen beheersten in die periode van machtsuitbreiding van de graven van Holland in zeker mate het politieke terrein.

De graven van Holland bezaten vóór 1272 in en rondom Gouda al heel wat gebieden, want anders had Floris V niet over het gebied kunnen beschikken door Nicolaas van Kats aan te stellen.

oorkonde uit 1271 waarin Nicolaas van Kats leenman wordt van graaf Floris V

Als bevelhebber en bekwaam legeraanvoerder bezette Van Kats in 1278 de stad Utrecht waar de ambachtsgilden de macht hadden gegrepen. Na de bezetting herstelde hij de macht van de oude elite in Utrecht. Hij stond Floris V bij in zijn eindstrijd in West-Friesland door na zijn overwinning bij Schellinkwoud met de cavalerie op te trekken naar Hoogwoud. In 1278 was West-Friesland definitief onderworpen aan de graven van Holland en om de overwinning veilig te stellen liet graaf Floris V vijf dwangburchten in West-Friesland bouwen, die verschillende functies hadden. De burchten dienden als militaire uitvalsbases, als herberg en ontvangstruimte voor de vertegenwoordigers van de West-Friese ambachten, maar ook als gevangnissen.² Al deze functies van de kastelen waren ook van toepassing op de kastelen in Schoonhoven en in Gouda, die in de grafelijke rekeningen genoemd werden.

Kats bleek eveneens een belangrijk kapitaalverstrekker van Floris V te zijn en bovendien was hij zijn belangrijkste afgevaardigde bij het sluiten van handelsverdragen en onderhandelingen over het aanstaande huwelijk van Jan I, zoon van Floris V met Elisabeth de dochter van de Engelse koning.³ Bij afwezigheid van de graaf vaardigde Nicolaas van Kats samen met gravin Beatrijs van Vlaanderen, de vrouw van Floris V oorkonden uit.⁴ In 1282 beleende Floris V Nicolaas van Kats nog met alle inkomsten uit het Gooi, Muiden, Diemen, Bijlmerbroek, Weesp, de bezittingen van Van Amstel, en het land van Woerden in ruil voor het bezit van Kats in Hazerswoude, het huis Rijnenburg en zijn inkomsten uit Rijnsaterswoude, Waddinxveen, Warmond en Nieuwkoop. Tegelijkertijd beloofde graaf Floris V hem een vergoeding van de overwaarde ter waarde van 5000 lb. (pond).⁵

¹ J.G. Kruisheer, *Oorkondeboek van Holland en Zeeland*, nr 1603, 19 juli 1272, graaf Floris V geeft ten behoeve van de burgers van Gouda (in leen) aan heer Nicolaas van Kats, ridder, het gebied van de stad Gouda, lang 350 gaarde gemeten vanuit de IJssel het broek in en 350 gaarde breed, kent de aldaar wonende burgers tolvrijdom in het gehele graafschap toe voor eigen goederen vervoerd op eigen schepen, verleent hun hetzelfde recht als de burgers van Leiden bezitten en voegt daar enkele bepalingen aan toe.

² B. Dijkhuis en B. Oijevaar, *Middeleeuwse dwangburchten van West-Friesland en Alkmaar*, (2018)

³ D. E. H. de Boer, E. H. P. Cordfunke en H. Sarfatij (red), *Wi Florens ... De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de 13de eeuw*. (Utrecht 1996) 58, 177, 212.

⁴ J. G. Kruisheer, *De oorkonden en de kanselarij van de graven van Holland tot 1299*. ('s-Gravenhage-Haarlem 1971) 643. In het jaar 1282.

⁵ Kruisheer, 2075 1282 okt 31, het bedrag van 5000 Lb Hollands komt uit de eerst te verschijnen inkomsten uit het sticht Utrecht of uit de lossing van de aan de graaf in pand gegeven rechten van de bisschop en het sticht

Uit de bovenstaande beschrijving valt af te leiden dat Nicolaas van Kats op militair, economisch en politiek gebied het volle vertrouwen van Floris V genoot.

Een ander aspect van de politiek van Floris V was de gebiedsuitbreiding en de consolidatie daarvan in Holland, waarbij de kastelen in Schoonhoven en Gouda een rol speelden. Na de dood van bisschop Hendrik van Vianden in 1267 oefende Floris V druk uit op het kiescollege om zijn neef Jan van Nassau, de zoon van zijn tante Mathilde van Nassau tot opvolger te kiezen.¹ De zwakke regering van de elect Jan van Nassau (1267-1290), de gekozen, maar nog niet ingewijde bisschop van Utrecht, bood Floris V alle voordelen, die hij nodig had om het gebied van zijn graafschap Holland uit te breiden. Het zogenaamde Sticht, het bisschoppelijk gebied omvatte grotendeels het huidige Zuid- en Noord-Holland. In 1279 kreeg Floris V vrijwel het hele gebied in pand van de elect Jan van Nassau, waardoor de plaatselijke heren, onder wie Gijsbrecht van Amstel in 1287 hun goederen in leen moesten nemen.²

De bouw van de burcht in Gouda aan de IJssel zal na 1272 uit veiligheidsoverwegingen gepland zijn, nadat Van Kats in het jaar 1272 de heerlijkheid Gouda in beheer kreeg. Bovendien voerde hij het voogdijschap over de verweesde Sophie van der Goude met wie de oudste zoon van Kats al was verloofd.³ Mijn veronderstelling is dat de bouw van een versterkte toren op initiatief van de toenmalige beheerder van Gouda, Nicolaas van Kats met toestemming van Floris V plaatsvond uit strategisch oogpunt. De niet aflatende strijd met de bisschop van Utrecht en de kwetsbare ligging van Gouda aan de IJssel met zijn steeds toenemende handelsverkeer naar Haarlem en Amsterdam was eveneens een factor van belang.

Terugkomend op de berichtgeving van de Goudse magistraat, die verwijzen naar betrouwbare bronnen als het groot privilegeboek en de Divisiekronek, zal aan de IJssel een donjon opgetrokken zijn en mogelijk ook een gevangenenstoren tijdens het elfjarig bestuur van Nicolaes van Kats van 1272 tot zijn dood in 1283.

Conclusie

In 1361 kreeg graaf Jan van Blois de beschikking over de grote toren langs de IJssel en de walmuur tot de toren aan Haven. Het kasteel, de muur en de haventoren behoorden al tot het domeingood van de graven van Holland en dan is er maar één persoon die toestemming kon verlenen om gebruik van het kasteel te maken en dat was de toenmalige graaf van Holland hertog Aelbrecht van Beieren (1358-1404).⁴ Tot nu toe interpreteerde men de uitspraak van de rentmeester in de betekenis van een schenking door de stad Gouda of de aankoop van het kasteel.⁵ De aanleg van de gracht rondom het gebied van het toekomstige kasteel duidt al op het grafelijk eigendom. De nadruk daarbij ligt op de woorden 'mijn jonckers erfenesse'.⁶ Jan van Blois de kleinzoon van Jan van Beaumont verkreeg na diens dood in 1356 alle goederen, die Jan van Beaumont bezat in de Nederlanden, dat wil zeggen dat die goederen door graaf Willem III in leen gegeven waren aan zijn broer Jan van Beaumont en derhalve in bezit van de graven van Holland. Na de dood van Guy van Blois, de broer van Jan van Blois 1397 vervielen die goederen vielen waar aan de graven van Holland.

Mijn stelling is, dat vooral Floris V, maar ook zijn voorouders, zich toelagden op uitbreiding van het graafschap Holland, Zeeland en Friesland en op de economische ontwikkeling van deze gebieden met de nadruk op de belangen van de steden.

In 1361 bleek die toren aan de IJssel geen woon- maar een militaire functie te hebben, omdat er nauwelijks ramen of deuren in de torens zaten.⁷

De Haventoren bij het 'gat' van de haven was uit steen opgetrokken en diende als één van de gevangenen van de graven van Holland. Dergelijke slotgevangenen stonden toen al in Leiden, Haarlem, Medemblik, Woerden, Dordrecht, Middelburg en Bergen op Zoom en werden 's heeren Stenen' genoemd. Deze Haventoren met een gevangenis in de kelder maakte in 1361 deel uit van het kasteelcomplex.

¹ F.Ketner, De elect Jan van Nassau en zijn tijd, in: *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 12^e deel (1957) 1-26

² H.P.H. Jansen, *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden*. (Utrecht/Antwerpen 1965) 117-119

³ A. Janse, *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de late middeleeuwen*. (Hilversum 2001) 184. Sophie van der Goude stierf in 1299.

⁴ Vanaf 1358 verving Aelbrecht, toen ruwaard ofwel vervanger van de graaf, zijn broer graaf Willem V, die in 1358 ongeneeslijk ziek werd. Willem V stierf in 1389 en Aelbrecht van Beieren volgde hem op als graaf van Holland 1389-1404

⁵ Sprokholz ea, *Het kasteel van Gouda* (Gouda 1993), Buiskool, "Het kasteel van Gouda", 30. Aankoop van de stadsmuur met een toren aan de IJssel.

⁶ Blois, invnr 90, f29v item coste die grave te graven daer mijn jonckers erfenesse mede behent (afgemeten) is ter Goude.

⁷ Nationaal Archief, Archieven van Blois, inventarisnummer 90 f 16 'vensteren .....die aen de voorscr. toren ontbraken'.

Er moet vanuit gegaan worden dat de toren aan de Haven in 1304 diende als onderkomen voor de gijzelaars, maar zeer waarschijnlijk dateerden de beide torens van enkele decennia daarvoor in de dertiende eeuw.